OVER DICAEUM SANGUINOLENTUM SANGUINOLENTUM TEMM. EN DICAEUM SANGUINOLENTUM ABLUTUM ROB. & KLOSS VAN WEST- EN OOST-JAVA

door

A. HOOGERWERF

In 1923 splitsten Robinson en Kloss voor Oost-Java de ondersoort *ablutum* af naar aanleiding van twee huidjes verkregen nabij het langs het Idjen-gebergte gelegen Tamansari (Journ. Fed. Mal. States Mus., vol. 11, 1923, p. 57), waarbij de volgende diagnose werd gepubliceerd.

„*Male.* Like *D. s. sanguinolentum* Temm. of West Java; but with less red on the breast; throat and foreneck buffy, not suffused with red as in the typical race: in these respects intermediate between *D. s. sanguinolentum* and *D. s. ignipectus* (Hodgs.).

Female. Foreneck and breast grey washed with buff instead of buff washed with grey: rump and upper tail-coverts like the back (again as in *D. s. ignipectus*), not red as in *D. s. sanguinolentum*".

In 1929 gaven Bartels en Stresemann deze vorm echter in hun lijst van Java-vogels (Treubia, vol. 11, p. 142) met een vraagteeken op waarbij Stresemann de opmerking maakte: „Die Form bedarf der Bestätigung". Kuroda (Birds of the Island of Java, vol. I, p. 114) noemde deze vorm echter wel voor Java, terwijl Chasen in zijn „Handlist of Malaysian Birds" (1935, p. 268) hetzelfde deed. Rensch gaf in 1930 (Mitt. Zool. Mus. Berlin, vol. 16, 1930, p. 539) de ondersoort *ablutum* eveneens voor Bali op naar aanleiding van een door hem verzameld vrouwelijk exemplaar, abusievelijk door hem als een juveniel ♂ beschouwd.

Hieromtrent deelt Rensch het volgende mede: „Offenbar liegt mit diesem Stücke das meines Wissens noch nicht beschriebene männliche Jugendkleid diesen Rassenkreises vor (die Gonaden und Nieren waren leider zerschossen). Die Oberseite ist dunkel stahlgrau, schwach schillernd, der Bürzel leuchtend rot (aber dunkler als beim ♀). Die Unterseite ist ähnlich der des ♀, aber reiner grau, der Bauch weisslich cremefarben (nicht bräunlich gelb).

Ich sah bei Batoeriti (800 m.) unweit des erlegten Exemplares noch ein zweites Stück mit roter Kehle — wohl ein ♂ adult."

Tenslotte behandelde Chasen, mede naar aanleiding van de door Stresemann (vide hierboven) geuite twijfel inzake de geldigheid van ***ablutum*** de Oost-Java vorm opnieuw, met behulp van materiaal uit het Museum te Buitenzorg (Treubia, vol. 17, April 1940, p. 264/5).

Voor zoover uit de hierboven aangehaalde literatuur blijkt werden totaal vijf balgjes bij de vaststelling van dit Oost-Java ras benut waaronder zich slechts twee volwassen ♂ en een enkel volwassen ♀ bevonden, zoodat het ons niet overbodig geleek de bevindingen van Robinson, Kloss en Chasen aan wat later verzameld materiaal te testen, waarvan wij hieronder het resultaat publiceeren.

Na vergelijking van één van Tamansari (Oost-Java) afkomstig ♂ met negen ♂♂ van de nominaatvorm, verzameld in het gebergte van West-Java (Tjiomas, Tjibodas en Garoet) komt Chasen (l.c.) tot de volgende conclusie.

„The eastern bird is paler on the chin and throat, which are mixed white and buff in colour, and not deep buff, or tinged with red as in the western race. Other points of difference are that the ***ablutum*** male has the breast less solidly red; the flanks and under-tailcoverts whiter and less deeply tinged with yellowish buff; and the black ventral stripe narrower. A single male from the Tengger mountains is somewhat intermediate in its characters, but on the balance of appearance I should put it with ***ablutum***.

Turning to females, no material from Tamansari is available. One specimen from the Tengger mountains is much paler below than two from Mts. Karang and Pangrango in West Java, but I do not think it could be separated from three other females from Garoet and Tjisaroea near Buitenzorg; all have red rumps. It is therefore possible that in Java true ***ablutum*** is restricted to the extreme east of the island."

Deze door Chasen bedoelde balg, verzameld langs de Zuidoost-helling van de Tengger hebben wij hier voor ons liggen; het is een op 4 Juli 1939 geschoten exemplaar, dat in verschillende opzichten zóó dicht bij de nominaatvorm staat dat wij het eerder hierbij zouden willen indeelen dan bij ***ablutum*** gelijk Chasen deed, waarmede het feitelijk alleen de iets minder rood getinte hals en borst gemeen heeft.

In het slot van zijn beschouwing over de beide Java-vormen van dezen bastaard-honingzuiger schrijft Chasen het volgende.

„Mr. A. C. V. van Bemmel has called my attention to the indisputable fact that whereas females of *D. s. sanguinolentum* have a red rump, young males have no red on the upper parts, and he therefore quite reasonably

suggests that the „female" type of *ablutum* is really a young male; and that Rensch's so called juvenile male is really a female. This may be so, but it must be remembered that in some other races of *sanguinolentum* (e.g. the continental *ignipectus* and *dolichorhynchum*, and the Bornean *monticolum*) the females have no red rump: perhaps *ablutum* is the same. Further investigation is needed."

Met het oog op deze laatste onderstelling van Chasen: „... the females have no red rump: perhaps *ablutum* is the same", zouden wij willen opmerken, dat het ons al heel onwaarschijnlijk lijkt, dat een ♀, dat in hetzelfde gebied en op denzelfden dag werd verzameld (hetgeen met het door Chasen onderzochte ♀ inderdaad het geval is) als een als *ablutum* gedetermineerd mannelijk exemplaar, wèl een roode stuit zou hebben en verder Oostwaarts voorkomende „typische" *ablutum*-vogels niet. In deze meening worden wij gesterkt door het door Rensch op Bali geschoten ♀, dat eveneens een roode stuit had.

Aan de hand van een vergelijking van veertien van West-Java afkomstige huidjes met vijf stuks van Midden-Java en zeven exemplaren verzameld in het Oostelijk deel van dit eiland, zijn wij tot de conclusie gekomen, dat de ondersoort *ablutum* inderdaad kan worden aanvaard waarbij de door Chasen genoemde en hierboven geciteerde kenmerken beter nog dan die vermeld in de door Robinson en Kloss gepubliceerde diagnose kunnen worden aangewend om deze vorm van de nominaatvorm te onderscheiden.

De onderstelling, dat *ablutum* beperkt zou zijn tot uiterst Oost-Java, lijkt ons met het oog op het nu door ons onderzochte materiaal niet erg waarschijnlijk, omdat in 1941 in het Tenggercomplex (ditmaal langs de Noordwest-zijde) voor het Museum drie mannelijke vogels werden geschoten, die duidelijk de door Chasen genoemde kenmerken toonen, hierdoor nogal afwijkend van het eerder door denzelfden auteur onderzochte exemplaar van de Zuidoost-Tengger! Kin en keel zijn bij deze drie huidjes veel lichter, meer witachtig dan bij West-Java vogels met een zeemkleurige bijtint en heel weinig of in het geheel geen rood. Het rood op de borst is niet alleen geringer in oppervlakte, maar is fletser en veel minder intensief dan bij *sanguinolentum*, hetgeen tendeele het gevolg is van den lichteren ondergrond waarop dit rood staat, dat bij *ablutum* in mindere mate met een bruinachtige zeemtint is bewasschen. Deze lichtere tint komt ook duidelijk tot uiting op de rest der onderdeelen, in het bijzonder op de anaalstreek en onderstaartdekveeren. Een duidelijke zwarte streep op de centrale lagere onderdeelen heeft slechts één der drie voor ons liggende balgjes en deze is niet duidelijk smaller dan bij *sanguinolentum*. Bij de beide overige huidjes is het zwart op de onderdeelen waarschijnlijk wel minder omvangrijk dan bij West-Java

vogels, ofschoon ook bij deze laatsten de hoeveelheid zwart zeer kan varieeren.

In tegenstelling met het hierboven bedoelde, door Chasen besproken huidje van ♂ *ablutum*, zijn deze drie voorwerpen direct als zoodanig te herkennen temidden van zes balgen behoorend tot den nominaatvorm, ofschoon het omgekeerde waarschijnlijker zou lijken, omdat bij vogels levend langs de Westzijde van de Tengger eerder een *sanguinolentum*-inslag zou verwacht worden dan bij exemplaren langs de Oostkant geschoten.

Ten aanzien van het langs de Zuidoost-Tengger geschoten vrouwtje van dezen bastaard-honingzuiger deelt Chasen als zijn meening mede (vide hireboven) dit niet te kunnen separeeren van drie te Garoet en Tjisaroea geschoten vogels van den nominaatvorm maar toch meenen wij bij een vergelijking dierzelfde huidjes in de bovendeelen, vooral op de benedenrug bij *ablutum* een geringere bijmenging van olijfgroen te zien, waardoor deze deelen iets donkerder gelijken, hetgeen ook geldt voor de vleugelpennen en -dekveeren. Bovendien meenen wij, dat de snavel van *ablutum* ♀♀ gemiddeld iets fijner is dan die bij ♀♀ van den nominaatvorm.

Behalve het hierboven aangehaalde materiaal, werden in 1941 in hetzelfde gebied (Noordwest-Tengger) eveneens twee vliegvlugge jonge vogels dezer soort geschoten waarvan er een als ♂ juv. en een als ♀ juv.?; juv.? werd „gesekst". Met het oog op het feit, dat zich op de stuit van dit laatste exemplaar een klein azuurblauw veertje bevindt, veronderstellen wij dat ook deze vogel tot het mannelijk geslacht behoort, omdat de vrouwtjes op die deelen niet zulke veertjes dragen. Op de bovendeelen komen beide exemplaren vrij nauwkeurig met elkaar overeen, zij gelijken op die partijen op adulte wijfjes, maar missen de roode stuit. Ook de onderdeelen stemmen grootendeels overeen met die bij ♀, maar een exemplaar is op die deelen aanmerkelijk donkerder en de lichte tint is hier hoofdzakelijk beperkt tot kin, keel en buikstreek.

Deze beide balgjes komen bijna nauwkeurig overeen met twee juv. ♂ van den nominaatvorm: ook hierbij bevindt zich één exemplaar, dat op de onderdeelen de adulte ♀♀ zeer nabij komt en een tweede, dat met de donkerste *ablutum*-balg overeenkomt. Het lichtste huidje bevat op de hals reeds een klein rood veertje waaruit dus duidelijk blijkt, dat wij hier inderdaad met een ♂ hebben te maken. Wanneer wij deze vier huidjes naast elkaar leggen is het ons onmogelijk de beide vormen van elkaar te separeeren, onverschillig of wij de bovendeelen dan wel de onderzijde in beschouwing nemen. Geen der vogels heeft een roode stuit, waaruit dus wel kan worden afgeleid dat de juveniele mannetjes geen rood op dat lichaamsdeel dragen, waaruit volgt, dat het door Robinson en Kloss beschreven type ♀ hoogst-

waarschijnlijk een juveniel ♂ of ♀ was, zooals Van Bemmel (vide hierboven) reeds onderstelde, terwijl het door Rensch (l.c.) van Bali beschreven juveniel exemplaar, met het oog op de roode stuit, geen juveniele vogel kan zijn geweest, maar een volwassen ♀. Daar de inwendige organen van deze vogel werden stuk geschoten en Rensch bovendien aannam, dat het door Robinson & Kloss beschreven ♀ inderdaad een ♀ was, terwijl wij nu weten, dat dit zeer vermoedelijk een juveniel dier was, is deze vergissing alleszins verklaarbaar.

Juveniele vrouwelijke exemplaren van Oost-Java hebben wij niet ter beschikking wanneer wij aannemen, dat het hierboven besproken ♀? eveneens een juv. ♂ is, zoodat wij over het vederkleed van zulke vogels uit eigen aanschouwing niets kunnen mededeelen, maar twee juv. ♀♀ van de nominaatvorm verschillen practisch niet van de hierboven genoemde juv. ♂♂ met de lichtste onderdeelen. Misschien hebben de vrouwelijke vogels iets meer groenachtig getinte bovendeelen; ook zij missen de roode stuit.

Na het bovenstaande achten wij het trekken van de volgende conclusies alleszins verantwoord.

1. De door Robinson & Kloss voor Oost-Java beschreven ondersoort *ablutum* kan inderdaad worden gehandhaafd op grond van de door deze auteurs en later door Chasen opgegeven verschilpunten.

2. De door Robinson & Kloss tegelijk met deze beschrijving gegeven diagnose voor een adult ♀ moet als ongeldig worden verklaard, omdat latere onderzoekingen hebben uitgewezen, dat dit exemplaar geen ♀ kan zijn geweest maar een juveniel ♀ of ♂. In feite komt het adulte ♀ bijna nauwkeurig overeen met dat van den nominaatvorm, heeft dus eveneens een roode stuit, maar onderscheidt zich hiervan vermoedelijk door gemiddeld iets donkerder bovendeelen en vleugels, die in mindere mate een olijfgroenachtige tint dragen, vooral tot uiting komend op de benedenrug en vleugels. Snavel van *oblutum* ♀ waarschijnlijk gemiddeld iets fijner dan bij vogels van den nominaatvorm.

3. Het hierboven genoemde door Rensch beschreven, van Bali afkomstige juveniele exemplaar kan geen juveniele vogel zijn geweest, omdat zulke exemplaren, gelijk wij hierboven hebben aangetoond, geen roode stuit hebben, zoodat het hier om een adult ♀ gaat waardoor bewezen mag worden geacht, dat ad. ♀♀ van *ablutum* eveneens een roode stuit hebben.

In werkelijkheid komt het vederkleed van het juv. ♂ bijna nauwkeurig overeen met dat van den nominaatvorm; eveneens bij deze laatste kunnen de onderdeelen in tint belangrijk uiteenloopen: deze trekt aanvankelijk naar die van de vrouwelijke adulte voorwerpen, maar wordt later (?) op de hoogere onderdeelen donkerder. Er bevindt zich geen rood op de stuit,

maar overigens komen bovendeelen en vleugels overeen met die deelen bij volwassen wijfjes; het rood op de hals schijnt bij jonge mannetjes vrij spoedig door te komen.

4. Juveniele vrouwelijke vogels van de ondersoort *ablutum* staan ons niet ter beschikking, maar twee door ons onderzochte juv. ♀♀ van den nominaatvorm verschillen niet of nauwelijks van juv. ♂, onderscheiden zich hiervan misschien alleen door de iets lichtere bovendeelen.

Met het oog op de groote overeenkomst der jonge mannelijke vogels van beide ondersoorten, onderstellen wij, dat ook de juveniele ♀♀ niet belangrijk zullen verschillen van die van den nominaatvorm en dus evenmin als deze een roode stuit zullen hebben.

5. Te oordeelen naar ons 1941-materiaal van het Tengger-complex, strekt het verspreidingsgebied van *ablutum* zich waarschijnlijk verder naar het Westen uit dan Chasen onderstelde toen hij het onderzochte Tengger ♂ als intermediair beschouwde tusschen dezen vorm en *sanguinolentum*.

September 1945.